

SÖYLEŞİ*
İBRAHİM ERİŞ

**ENFLASYONLA MÜCADELEDE
BREZİLYA DENEYİMİ ve
TÜRKİYE İLE
KARŞILAŞTIRILMASI**

**ENFLASYONLA MÜCADELEDE BREZİLYA
DENEYİMİ ve**

TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Bu söyleşide, Brezilya Merkez Bankası eski başkanı İbrahim Eriş'le, Brezilya'nın 90'lı yılların başında uyguladığı istikrar programını, enflasyonla mücadelesini ve Brezilya deneyiminden çıkarılması gereken dersleri konuştuk. İbrahim Eriş, Türkiye'de 2000 yılı başında uygulamaya konulan ve 2000 sonunda çöken programa ilişkin değerlendirmesinde, ne iç ne de dış denge koşullarının ve ne de reformlar paketinin mevcut olmadığını, cumhurbaşkanı ve başbakan arasında yaşanan söz düellosunun yaşanan bu krizle çok az ilgisi olduğunu belirtiyor. Eriş, TL'nin güçlü bir para birimine endekslenmesi politikasının şu anki koşullar içinde büyük bir felaket getireceğini, güçlü bir paraya endekslemenin ancak hiperenflasyon ve TL'ye olan güvenin kaybı durumunda istikrar amacıyla bir çözüm olabileceğini savunuyor.

* Yayınladığımız bu söyleşi, Sayın İbrahim Eriş'e ulaştırdığımız soruları yanıtlaması ile internet üzerinden gerçekleştirilmiştir. Söyleşi, İngilizce olup, Türkçeye çevirisini gerçekleştiren Serhan Kara'ya teşekkür ederiz.

16. YIL

- Sayın Eriş, 1990'lı yılların başında Brezilya'nın yaşadığı ekonomik kriz ve hiperenflasyonlu dönemde Brezilya Merkez Bankası Başkanı olarak görev yaptınız. Brezilya'da hiper enflasyonla mücadele süreçlerinde nasıl bir politika izlendi? Özellikle başkan olduğunuz Merkez Bankası politikaları neydi? Bu deneyimi anlatır mısınız?

İBRAHİM ERİŞ: Brezilya'nın istikrar politikaları ve Merkez Bankasının bu süreçteki yeri hakkındaki tartışmaya geçmeden önce, bu ülkenin hiper enflasyon dönemindeki ekonomik durumuna hızlı bir göz atmanın yararlı olacağını düşünüyorum.

Türkiye'deki tartışmada, Brezilya ekonomisine büyük ilgi olmasına rağmen bu ekonomiye ilişkin olguların her zaman doğru bir şekilde tanıtılmadığını ve Brezilya ile Türkiye'nin durumları arasında biraz aceleci ve hatalı paralelliklerin kurulduğunu farkettim.

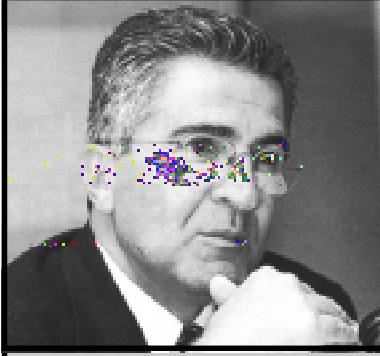
Temmuz 2001

Türkiye gibi Brezilya da yirmi yıl civarında süren uzun bir yüksek enflasyon döneminden geçti. Bu dönem, 1974 yılında yüzde 35 civarında bir yıllık enflasyon oranıyla başlar, 1980'de yüzde 100'e ulaşır, 1981 ve 82'de hemen hemen değişmeden kalır ve 1983, 84 ve 85'te yüzde 200'ün üzerine sıçrar. 1986'da katı fiyat ve ücret dondurma önlemlerine bağlı olarak geçici bir gerileme gözlüyorsak da 1987'de enflasyon yenilenen bir şiddetle yüzde 400'ün üzerine çıkarak geri döner. Bu ivme 1990'ın başında aylık -yineliyorum, aylık!- yüzde 100 civarında bir oranla zirvesine ulaşır. Bu, tam olarak benim Merkez Bankası Başkanı olduğum andır. O sırada alınan önlemlerin neticesinde, 1990'ın ikinci yarısı ile 1991 yılında daha düşük enflasyon oranları yaşandı. Ne var ki, enflasyon 1992 yılından itibaren yeniden ivme kazanarak 1993 yılında yüzde 2700'e ulaştı. 1994 Temmuzunda 'Real Planı' kabul edildi ve Real'in dalgalanarak enflasyonun yaklaşık yüzde 20 olduğu 1999 yılı dışında, o zamandan beri enflasyon düşük tek haneli yıllık düzeylerde istikrar kazandı.

- Bu dalgalanmaların sebebi neydi?

ERİŞ: Genellikle yasalarla belirlenen bir endeksleme süreci enflasyondaki dalgalanmalara eşlik ederken kısmen de bu dalgalanmaların nedeni oluyordu. Ücret ve maaşlar giderek kısalan aralarla ve sonunda aylık olarak geçmiş dönem enflasyonu temelinde ayarlanıyordu. Kiralar ve diğer hizmet kontratları da benzer bir yol izledi. Faiz oranları 'enflasyon artı' temelinde belirleniyor, döviz kurları günlük olarak ayarlanıyordu.

Bu süreç, açıkça geçmiş enflasyonunun geleceğe aktararak politik ekonominin geleneksel araçlarına karşı giderek daha fazla dirençli yapılması anlamına geliyordu. Bunun ardından, tek başına kullanılan sıkı para ve maliye politikalarının, az önceki

İbrahim Eriş, Bafra'da doğdu. Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra yüksek lisans eğitimi için ABD'ye gitti. Vanderbilt Üniversitesinde yüksek lisans eğitimini tamamladı ve aynı üniversitede asistanlık yaptı. Daha sonra Rice üniversitesinde öğretim üyeliği görevinde bulundu. 1973 yılında Brezilya'ya yerleşen Eriş, Sao Paulo Üniversitesinde ders verdi, Planlama Başkanlığı'na bağlı araştırma biriminde çalıştı. 1989 yılında başkan adayı olan Fernando Collor'un danışmanlar grubuna katıldı. Collor'un seçimi kazanması ile birlikte Brezilya Merkez Başkanlığı görevine getirilen

İbrahim Eriş, Brezilya istikrar programının hazırlanmasında ve uygulanmasında aktif görev aldı. Brezilya Merkez Bankası Başkanlığından ayrıldıktan sonra tekrar üniversiteye dönen İbrahim Eriş'in, Brezilya'da danışmanlık yapan ve fon yöneten bir şirketi bulunmaktadır.

söylediğim rakamların da gösterdiği gibi, 1970'lerdeki açık başarısızlığı üzerine, karma anti-enflasyonist politikalar düzenli olarak, sıkı para ve maliye politikalarının yalnız başına kullanılmasından, bu önlemlerin endeksleme sürecini zayıflatmaya ve ortadan kaldırmaya yönelik diğer politikalarla desteklenmesine doğru yöneldi. 1980 yılında ilk kez, sabit döviz kurlarının önceden belirlenmesi ve nominal faiz oranları üzerinde kısıtlamalar yoluyla endekslemeyi giderici ürkek bir girişimde bulunuldu. Benzer politikalar daha sonra da benimsendi. Bunlar farklı derecelerde kısa ömürlü başarılarla ulaştı. Nihayet 1990 yılında ülke hemen hemen hiper enflasyona ulaşan durumla karşı karşıya geldi.

- Bahsettiğiniz bu hiperenflasyon sürecine nasıl gelindi?

ERİŞ: Aslında o zamana kadar uygulanan politikaların bazı bileşenleri eksikti. Bir kere, dönem boyunca mali alanda ciddi önlemler alınmasına rağmen, Brezilya bir mali disiplin örneği olmaktan çok uzaktı. Böyle bir disiplinsizliğin göstergesi olarak alınan -yalnızca gerçek faiz oranlarıyla harcamaları göz önüne alan, yani enflasyonun etkilerinden arındırılmış- operasyonel

mali açık, 1980'lerde GSYİH'nin ortalama yüzde 5'i idi.

İkincisi, endekslemeyi giderici bütün girişimlerde çıpa döviz kuruydu. Ne var ki, o dönemin Brezilyası gibi aşırı yüksek ithalat vergileri ile tarife dışı engellerin yaygın bir uygulama olduğu yarı kapalı bir ekonomide, kurların dondurulmasının veya düşürülmesinin etkili olması çok güçtür. Buna ilaveten, bu dönemin büyük bölümünde Brezilya dış borçları bakımından moratoryum halindeydi ve bu nedenle cari hesabındaki bir açığı finanse etme olanağı hiç bulunmamaktaydı. Bu durum aynı zamanda, dondurulmuş döviz kurları yoluyla sabit fiyatlarla yapılan ithalatın bir fiyat istikrarlandırıcısı olarak başarı şansını büyük ölçüde ortadan kaldırıyordu.

1990 yılında hükümete giren ekip bu sorunların hepsiyle eşzamanlı olarak mücadele etmek zorundaydı.

- Bu mücadelede öncelikler nelerdi, hangi politikalar öncelik kazandı?

ERİŞ: Öncelikle maliye tarafında, vergi ve harcama politikaları operasyonel açığı ortadan kaldıracak şekilde ayarlandı. Nitekim, 1989 yılında GSYİH'nin yüzde 7'si düzeyinde olan açık, 1990 yılında yüzde

16. YIL

1,3 fazla, 1991 yılında ise sıfır olarak gerçekleşti. 1990-1994 arasındaki beş yıllık dönemde, 'Real Planı'ndan önce, operasyonel açık ortalama sıfıra eşitti. Sadece bu kadar da değil: Halen devam etmekte olan yoğun bir özelleştirme programının başlatılmasının da aralarında bulunduğu, kamu sektörünü bir bütün olarak yeniden yapılandırmayı amaçlayan genel içerikli önlemler alındı. Ayrıca, yeni hükümetin ilk gününde, ekonomiyi bir gecede hemen hemen açık hale dönüştüren önlemler açıklandı. Bütün tarife dışı engeller kaldırıldı ve gümrük vergi oranları önemli ölçüde düşürüldü. Tarihinde ilk defa, Brezilya dış rekabete açıldı.

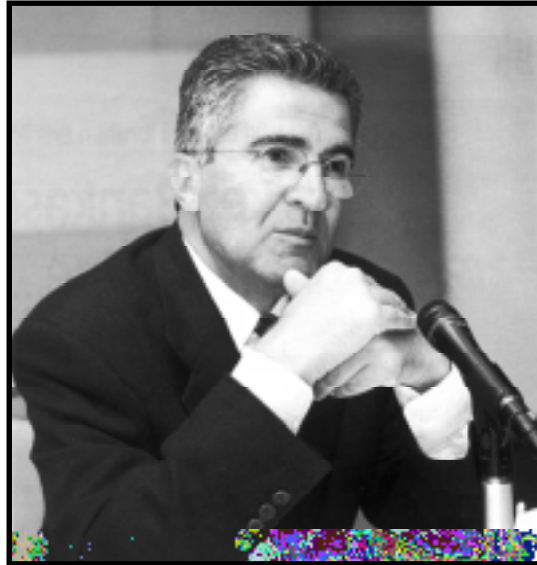
Kamu bankaları ve ulusal bankalarla Merkez Bankası arasındaki ilişkiler disiplin altına alındı. Bazı kamu bankaları kapatıldı.

Bu yapısal önlemlerin yanında, ortaya çıkmış bulunan hiper enflasyon sürecini bir anda durdurmak üzere, finansal yatırımları dondurmak gibi heyecan verici adımlar atıldı. Maalesef bu dev 'yap-boz'un bir parçası hala eksikti:

- Bu puzzle'in yap-boz'un eksik olan parçası neydi?

E R İ Ş :

Dış kredi. Brezilya dış borçları konusunda yeni müzakerelere henüz başlamamıştı ve halen moratoryum durumundaydı. Bu alanda da görüşmeler başlatıldı. Ne yazık ki, bu görüşmeler gerek Brezilya tarafı, gerekse IMF ve bankalardan

oluşan diğer tarafın yaptıkları hatalar nedeniyle tamamlanamadı. Burada önemli olan nokta, yeterli döviz kaynağı bulunmaması nedeniyle, Brezilya'nın bir kez daha döviz kurunu etkili bir çıpa olarak kullanamayacak olmasıydı.

Daha sonra gelen yönetim, Brezilya'nın uzun dönüşüm sürecindeki bu aşamayı tamamlayabildi. Brezilya artık ayrıcalıklı bir konumdaydı. Maliye tarafında işler iyi gidiyor ve konuyla ilgili çevreler tarafından takdir ediliyordu. Dış kesim cephesinde, döviz kurları cari hesap dengesini yaratan bir düzeyde ayarlanmıştı -1994-99 döneminde Brezilya cari hesabında yılda ortalama GSYİH'nin yüzde 0,1'inden daha az bir açık yaşandı- ve dış borçların yeniden görüşülmesi neticesinde Brezilya'ya bir kez daha bol miktarda yabancı sermaye akıyordu. Böylece, Brezilya dev miktarlarda dış rezerv biriktiriyordu. Bununla da kalmıyordu; gelecek yıllar için, dünyanın ilgilendiği ve bu sermaye akımlarının devamını garanti ettiği bir özelleştirme perspektifi mevcuttu.

Artık her şey yerli yerindeydi. Bu aşamada, bütün bu yapılanları enflasyonist sürecin tüm kalıntılarını yok eden bir endekslemeyi giderici programla taçlandıran 'Real Planı' geldi. Döviz kurunun çıpa olarak kullanılması, ekonominin istikrarı bakımından mutlak bir başarıydı.

Bugün gelişmekte olan her ülke gibi, Brezilya'nın da ciddi ekonomik sorunları vardır, ancak kronik yüksek enflasyon kesinlikle bunlardan biri değildir.